

Koldingbogen

ÅRSTAL:	2006
FORFATTER:	Poul Berrig
TITEL:	Vamdrups historie fra 1864 til vore dage.
KORT RESUME:	Om det nuværende bysamfund Vamdrups opståen og udvikling fra 1864 til nu.

VAMDRUPS HISTORIE FRA 1864 TIL VORE DAGE

AF POUL BERRIG

Vamdrupens ældste historie begynder som det øvrige Danmarks i stenalderen, fortsætter i bronzealderen, hvor en meget rig bygd har efterladt mange gravhøje. I løbet af middelalderen skiller Vamdrupgård sig ud som en stor gård, landbyerne Øster Vamdrup, Vester Vamdrup og Bastrup opstår foruden de mindre landsbyer Holt, Hafdrup, Bønstrup og Søgård.

Jeg har her valgt at koncentrere mig om det nuværende bysamfund Vamdrups opståen og udvikling. Det begynder efter den tabte krig i 1864.

STATIONSBYEN VAMDRUP

Stationsbyen Vamdrups historie kan inddeles i faser. Den første fase var en opgangperiode, som strakte sig fra 1866 til 1920. Den følgende fase fra 1920 til 1935 var nærmest kendetegnet af økonomisk nedgang og befolkningsstagnation. Fra 1935 til 1956 gik det igen fremad, bl.a. fordi Sydjysk Andels Fjerkræslagteri flyttede til byen. Fra begyndelsen af 1960'erne kom industrialiseringen for alvor i gang, og den skabte det Vamdrup, vi kender i dag.

Da nederlaget i 1864 var en kendsgerning, blev kongerigets grænse flyttet fra Elben tilbage til Kongeåen/Kolding Å, men da Kongeriget skulle have kompensation for de

kongerigske enklaver i Sønderjylland, blev grænsen ved Kolding flyttet syd for de 8 sogne, der nu blev en del af Vejle Amt, og syd for Vamdrup sogn.

Før krigen var det besluttet at lade engelske jernbaneentreprenører bygge en banelinje mellem Flensborg og Fredericia. Det fortælles, at konsul Grau fra Kolding udøvede så megen lobbyvirksomhed over for myndighederne, at det lykkedes ham at få banelinjen ført uden om Haderslev, hvilket skulle føre til en konkurrencefordel for Kolding. Om det er rigtigt, ved jeg ikke, men det blev i hvert fald sådan.

Der blev bygget en grænsejernbanestation på grænsen imellem landsbyerne Øster og Vester Vamdrup på et areal købt til formålet af gårdejer Jørgen Bøttker, som havde en gård overfor det nuværende Hotel Vamdrup. De nærmeste steder, de ansatte ved jernbanen og toldvæsenet kunne bo, var i Øster Vamdrup, Bastrup og Vester Vamdrup. Derfor opførtes 2 villaeer midt på den bare mark ved vejen mellem Øster og Vester Vamdrup til de øverste toldembedsmænd og den danske stationsforstander. Det øvrige personale måtte leje sig ind hos beboerne i de nærliggende landsbyer.

Stationsforstanderens løn var attraktiv. Den var i Statsbanernes næsthøjeste lønklasse for stationsforstandere og var på lige

fod med stationsforstanderne i Århus og Odense på grund af Vamdrup stations vigtighed.

Stationsforstander H. M. J. Boserup blev udpeget sammen med toldforvalter L. C. Neuhaus til at få den nye station og grænsekontrollen til at fungere. Mange af assistenterne boede i Bastrup. Cheferne, som formentlig begge havde en militær karriere bag sig, var virkelig kommet på *landet*. I fritiden kunne de f.eks. tage på udflugt gennem det nuværende Vestergade til landsbyen Vester Vamdrup og på vejen passere gården Kvindalhus, den nye Vamdrup Skole, der var blevet indviet i 1835, Vamdrup kirke og gården Store Frydensborg, som var nabo til kirken. Fra Vester Vamdrup ledte Kirkevejen til Bastrup. På Kirkevejen passerede de lige før Kongeåen sognets fattighus og efter åen passerede de Bastrups tilsvarende fattighus. Forklaringen på placeringen af de to fattighuse så tæt på hinanden var, at Bastrup landsby havde ligget under hertugdømmet Schleswig og først efter 1866 blev en del af Vamdrup Kommune.

Over for de to embedsboliger og Jørgen Bøttkers gård lå en gård, som var ejet af Jørgen Blegind. Gården blev købt af sognefogeden Konrad Jørgensen fra Petersborg kro, det er den nuværende gård Store Staver på vejen mod Ødis. Hovedbygningen indrettedes til gæstgiveri i 1867 med rejsestald. Jørgen Blegind forventede, at der måtte blive behov for et gæstgiveri, når de forhåbentlig mange rejsende skulle overnatte i byen, og de overnattende jernbane- og postfunktionærer behøvede et værelse for en nat. Foran gæstgivergården holdt den hestetrukne dagvogn, som bragte rejsende fra omegnen til og

fra Vamdrup og til den nye internationale togforbindelse i Vamdrup.

Det første tog afgik fra den nyopførte grænsestation den 1. november 1866. Samme dag blev Vamdrup selvstændigt brevsamlingssted. Ekspeditionen af post foregik på jernbanestationen indtil 1885.

Der er et og andet, som tyder på, at det var svært at falde til i "byen", de gode boliger og lønninger til trods. Fakta er, at byens første to stationsforstandere og toldforvaltere kun holdt ud i to år.

Det sted, hvor der skete mest, var på selve stationen. Her ankom dagligt danske og tyske tog med passagerer og gods. Godset skulle læsses om fra danske tog til tyske tog og vice versa i en omlæssehal, der lå i det nordøstlige hjørne af stationsarealet. Passagererne skulle en tur ind omkring tolderne. Togene afløste de gamle drivveje, og det medførte, at kvæg og heste ankom til Vamdrup beregnet for eksport. Det gav arbejde på stationen til folk, der kunne sørge for vand og foder.

I 1868 kom der prøjsisk stationspersonale til byen. Der blev bygget en bolig til den prøjsiske forretningsfører Jesper Clausen. Huset er den nuværende "Bog og Idé" på hjørnet af Østergade og Jernbanegade. Sammen med ham kom også andre prøjsiske jernbanefolk til byen. Der indrettedes remise og værksted for de tyske tog umiddelbart nord for hans bolig.

Umiddelbart efter det for danskerne så smertelige tab af Slesvig kunne dette give anledning til episoder mellem danskere og prøjsere. Men forretningsfører Clausen var dansksindet slesviger og sørgede for, at hans folk opførte sig pænt over for danskerne.

Ved en enkelt lejlighed gik det dog galt, men så foranledigede Clausen, at den uheldige prøjser blev forflyttet sydpå.

Den nye by tiltrak håndværkere og butiksdrivende på grund af den stærkt forbedrede infrastruktur (jernbanen) og de mange penge, som hver måned udbetaltes til jernbanefolk, grænsegendarmer og toldpersonale både fra jernbaneselskabet og staten. Folk skulle have et sted at bo og handle. Det fristede naturligvis såvel håndværkere som handlende. En ny næringslov fra 1857 gjorde det muligt for handlende at etablere sig på steder som Vamdrup.

Allerede i 1868 etablerede en drejer sig, hvilket tyder på, at der allerede var en eller flere håndværkere, som producerede møbler, men vi kender ikke nærmere til dem. I 1873 nævnes et handelsgartneri i Grønnegade, drevet af hustruen til en toldofficiant i byen. Noget tyder desuden på, at der også var et pensionat hos fru Christensen, som hustruen hed. Det var nemlig ikke alle embedsmænd, som flyttede til byen med familien. Jernbanefolk og toldere blev også dengang forflyttet med mellemrum.

I 1873 dukkede også en benbrudslæge op fra Kolsnap i Sønderjylland. Måske på grund

Stationspladsen i Vamdrup. Postkort fra ca. 1900.

af jernbanen, måske var mulighederne for at praktisere i Danmark større end i det i Prøjsen indlemmede Sønderjylland. Han fik lov til at praktisere i byen under tilsyn af Kolding Sygehus. Benbrudslæge Johs. Poulsen blev hurtigt kendt for at kunne sætte brækkede arme og ben sammen, så patienterne strømmede til fra store dele af Sydjylland, ja helt oppe fra Ringkøbing skete det, at en patient ankom med tog til Vamdrup og på stationen blev afhentet af Sygehus-Petersen,

Benbrudslæge Poulsens klinik i Østergade, nu "Expert".

en medhjælper, som kørte benbrudslægens "ambulance", en hestetrukket arbejdsvogn med halm i bunden. Benbrudslægens praksis blev hurtigt så stor, at han måtte bygge et hospital til de mange patienter. Hospitalet lå i det hus i Østergade, hvor der nu i 2006 ligger en Expert-butik.

Grænsebyen tiltrak også andre sønderjyder, der foretrak at bo i Danmark. I 1874 åbnede den tidligere lærer ved Stepping Skole, S. Christensen en realskole i Østergade. Embedsmændene må have været anledningen til, at der var et marked for en eksamensskole. Deres børn skulle have en ordentlig uddannelse med eksamen. De unge mennesker fra Vamdrup, som gerne ville have en udvidet skoleuddannelse, måtte dog til Vejle Amts Højere Realskole i Kolding, fra 1880 Latin- og Realskole.

Vamdrup Sygekasse blev stiftet i 1874. Måske har benbrudslægen givet anledning til det. En kendsgerning er det i hvert fald, at Vamdrup Sygekasse i hele dens levetid, til den lukkede i 1970'erne, gav tilskud til behandling hos første benbrudslægen og siden hans datter og barnebarn, afdøde isenkræmmer Kaj Jensen, som også var kendt som "klog mand".

I 1876 opsattes stenolielamper til oplysning af gaderne i Vamdrup. Herefter behøvede indbyggerne ikke længere at færdes i helt mørke gader om aftenen.

I 1876 flyttede den første præst, provst Th. Johnsen, ind i den nyindkøbte præstebolig, gården Store Frydensborg, som den dag i dag stadig fungerer som præstebolig. Før den tid havde præsten boet i Hjarup, hvorfra han havde kørt i hestevogn til Vamdrup for at holde gudstjeneste om søndagen.

Mange af Vamdrups daværende indbyggere var stærkt præget af Indre Mission, og kirkegangen i den romanske kirke var velbesøgt. Måske var den åndelige kraft også med til at give vækst i den nye by.

Embedsmændene i stationsbyen tilførte virkelig byen en dynamik, som var til gavn for alle. Vamdrup havde gode trafikforbindelser og statspenge til told- og jernbaneadministration, men der var også behov for private iværksættere, der kunne sætte skub i udviklingen. Det har aldrig været let at starte virksomhed. Dengang var der ingen støtteordninger at trække på, og gik det galt økonomisk, var der oftest kun fattiggården at falde tilbage på. Penge måtte man låne hos familie eller private. Banker var endnu ikke dukket op i Vamdrup. Produktionen baseredes på lokale råvarer, og afsætningen var afhængig af lokalsamfundet. Dog kunne overskudsproduktionen fra landbruget afsættes i den nærliggende købstad og herfra til markeder længere borte.

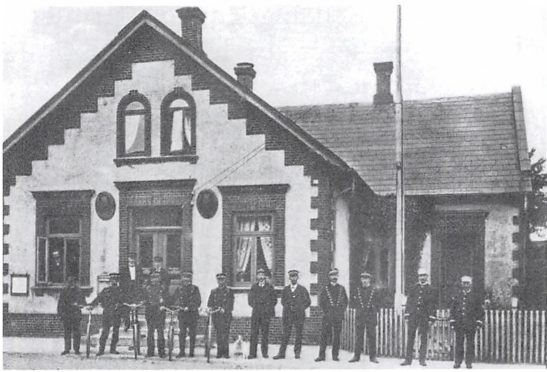
I 1876 blev Østerby Hovedgård solgt af kammerherre Carl Berling (stifteren af Berlingske Tidende), der under sine besøg i Vamdrup havde kunnet følge udviklingen i den nye stationsby. Kammerherren var som ejer af Østerbygård også ejer af Hjarup og Vamdrup kirker.

Jernbanen blev afløseren for den jyske oksevej. De mange kvægtransporter med bannen bevirkede, at den første dyrlæge J. G. N. Ross nedsatte sig i byen. Kontrol af dyr i forbindelse med eksport var vigtig for at undgå, at kvægsygdomme spredtes over grænserne. Dyrlæge Ross overtog *Søgaard Folkehøjskole*, som var blevet stiftet allerede i 1865 af en kreds af godsejere. Højskolen var tænkt som

erstatning for Rødding Højskole, men blev udkonkurreret af Askov Højskole. Søgaard Højskole havde oftest en 20-30 elever på vinterholdet, mens sommerhold ikke altid blev oprettet. Dyrlægen solgte dog straks højskolen til seminarist H. A. Brammer, som lukkede skolen i 1884.

Første egentlige industrivirksomhed i byen var Vamdrup Andelsmejeri, som blev grundlagt i 1888 og placeret på "Mejerivej", i dag Nørregade. Tidligere var mælken blevet behandlet på gårdenes egne mejerier, men omlægningen af landbrugsproduktionen fra vegetabiliske til animalske produkter og ikke mindst det engelske marked stillede krav til bedre smørkvalitet. Mejeriet i Vamdrup kom i 1895 med i Dansk Andels Smørpakteri, der udskibede smørret via den nybyggede havn i Esbjerg. Samme år (1888) var gdr. J. Nissen Dall fra Bastrup med til at stifte Kolding Andels Svineslagteri, således at man også kunne komme af med sin nu større produktion af slagtesvin. Her må man gætte på, at jernbanen har været en af forudsætningerne for de lokale bønders overvejelser om produktionens sammensætning.

Samme år 1888 er lokale initiativrige folk fra Vamdrup også med til at stifte *Sydjysk Telefon Selskab* med hjemsted i Holsted. De skulle samarbejde med *Kolding Telefon Selskab*. Der var i begyndelsen 8 abonnenter i Vamdrup, og centralen blev indrettet i Østergade 5, hvor man endnu i 2006 kan se resterne af porcelænsklokkerne, som førte telefonledningerne ind til købmand H. J. Jørgensens kontor, hvor centralen var etableret. Telefoncentralen var et udtryk for den optimisme, som herskede i byens erhvervsliv. Centralen flyttede i 1889 til Østergade

Vamdrups første posthus i Vestergade, i dag væsentligt ombygget.

22, hvor en tidligere grænsegendarm blev centralbestyrer. Først i 1930erne blev centralen flyttet til Vestergade 4, hvor den forblev, til den blev fuldautomatiseret.

I 1889 blev postekspeditionen på jernbanestationen erstattet af et postkontor i byen, og straks det følgende år byggede den nye postmester A. R. Hauerbach et postkontor i Vestergade, hvor det forblev, indtil der blev opført et posthus i 1950erne ved siden af Vamdrup Station. For et par år siden lukkede postkontoret for almindelig ekspedition, og befolkningen blev henvist til en nyoprettet postbutik i Kongeåcentret.

Samme Hauerbach var en initiativrig mand med befolkningens trivsel i tankerne. Han tog initiativ til etablering af et lystanlæg ved Bønstrup Sø. Han fik forkøbsret til et stykke jord og prøvede at interessere befolkningen for at tegne aktier i lystanlægget. Det lykkedes ikke for ham, men til alt held fik han overtalt ejeren af Vamdrupgaard, Jacob Nielsen, til at skænke arealet til formålet. Jacob Niensens hustru hed Frederikke.

Derfor kom anlægget til at hedde *Frederikkelund*. Her har byens befolkning kunnet opleve "naturen" lige siden. Det var lige ved at gå galt i 1999 under orkanen den 3. december. Mange af de flotte bøgetræer, der var blevet plantet, kunne ikke modstå vindpresset, fordi der var faldet en del regn i tiden forinden. Det var også samme Hauerbach, som tog initiativ til byens kloakering. Han stiftede også en musikforening, så han kan siges at være fader til "finkulturen" i Vamdrup.

Kroejer Boysen i Østergade ville ikke stå tilbage for Hauerbach. Han forærede i 1894 jord til lystanlægget *Margrethelund* i Plantagegade. Siden har Vamdrup Kommune fra midten af 1980erne etableret stier langs *Vamdrup Å* og *Kongeaaen*, således at der i dag er gode muligheder for at nyde Vamdrups natur.

1889 får Vamdrup et missionshus i Nørregade. Indre Mission er begyndt at stå stærkt i byen, så stærkt, at en kreds af indbyggere i alt 250 underskrev en henvendelse til kulturminister Vilhelm Bardenfleth, der anmo-

Gæstgivergården i Vamdrup. Foto fra 1895. Senere er bygget en etage mere på bygningen.

Vestergade i Vamdrup, ca. 1904.

dede ham om *ikke* at besætte det ledige præsteembede med en indremissionsk præst. Det var på den tid, den kendte pastor Carl Moe var præst i Skanderup. Fundamentalismen i mindre målestok var altså ikke ukendt i Vamdrup. Allerede i 1899 blev missionshuset i Nørregade afløst af et endnu større missionshus i Nygade.

I 1897 stiftes *Bastrup Mejeri* i Søndergade. Det var en kreds af mælkeleverandører med tilknytning til Indre Mission, der stod bag, og mejeriet var i modsætning til andelsmejeriet derfor lukket om søndagen.

Der blev stiftet en håndværkerforening i

1889 og en handelsforening i 1908. De to foreninger har i høj grad været medvirkende til at skabe udvikling i Vamdrup. I 2006 består Vamdrup Handelsforening stadig, mens Håndværkerforeningen blev opløst for få år siden.

Indtil 1904 havde Vamdrup og Hjarup fælles sogneråd. Men nogle sognerådsmedlemmer mente, at forholdene i Hjarup og Vamdrup var så forskellige rent økonomisk, at det var bedre, om sognefællesskabet blev opløst. En afstemning viste et lille flertal for en adskillelse, og denne blev en realitet i 1906, efter at man havde truffet aftaler om

Nygade i Vamdrup, ca. 1905. Bemærk Missionshuset fra 1899.

økonomien omkring fattig- og alderdomsfor-
sørgelse, skolevæsen, brandsprøjter og sprøj-
tehus, ligkapel, fattighuse og skolejord.

I 1904 kom Vamdrups første byggemata-
dor til. Tømmerhandler Hans Nielsen købte
resten af "Kvindalhus" (på hjørnet af Vester-
gade og Lindegade), og påbegyndte udstyk-
ningen og anlæggelsen af Danmarksgade og
Lindegade. Her opstod et "villakvarter" – et
tegn på byens velstand. Nu var det ikke læn-
gere nødvendigt for håndværkere og hand-
lende at bo i en lille lejlighed i forbindelse
med forretningen. Bygningsmæssige detaljer
ved nogle af villaerne fra den tid viser inspi-

rationen fra syd. Flere af håndværkerne hav-
de jo også gået på valsen. Den økonomiske
udvikling medførte også, at pengeinstitutter-
ne begyndte at dukke op. I 1916 havde Vam-
drup to banker og en sparekasse! Den ene af
bankerne var stiftet af en kreds af lokale,
mens den anden var en filial af Kolding Lå-
ne- og Diskontokasse, nu Sydbank. Jo, Vam-
drup var inde i en positiv økonomisk spiral.

På stationen var 1906 ansat 73 mennesker
foruden toldere, grænsegendarmer og stats-
betjente. De sidstnævnte havde formentlig
til opgave at kontrollere folks pas og identi-
tet ved ind- og udrejse fra landet.

FØRSTE VERDENSKRIG OG DENS KONSEKVENSER FOR VAMDRUP

Første Verdenskrigs udbrud skulle vise sig at blive til en katastrofe for byen. Informationerne om begivenhederne den 1. august ved Tysklands krigserklæring førte naturligvis til bekymring blandt borgerne. Blev Danmark inddraget? Skulle Danmark besættes? Få mennesker læste aviser, og de fleste var henvist til en daglig orientering, som præsten gav ved kirken af hensyn til de mennesker, som ikke holdt avis. Vamdrupperne kunne ved selvsyn og besøg ved grænsen se, hvordan tyskerne havde afspærret grænsen med pigtråd og grøfter for at forhindre køretøjer i at passere. En mand fra Bastrup siges at være blevet forhindret i at vende hjem fra et besøg i Jels i en hel uge.

Grænsegendarmerne havde modtaget en forholdsordre i en kuvert for det tilfælde, at tyskerne ville overskride grænsen. Forholdsordren oplyste om, hvor grænsegendarmerne skulle søge hen for at kunne være med til forsvaret af Danmark. Den danske sikringsstyrke blev indkaldt, og der ankom snart efter et kontingent danske soldater, dragoner og infanterister, som skulle være med til at afskrække Tyskland fra at angribe Danmark. Jeg tror også, at mange har kendt sønderjyder i området, som nu måtte gå i krig for en sag, som ikke var deres.

Krigen gav et midlertidigt opsving i Vamdrup. Fotografen fik på én gang flere kunder i de tyske grænsevagter og de nysgerrige turister, som skulle se, hvordan grænsen var blevet spærret. De handlende nød godt af den vareknaphed, som ret hurtigt kom til at herske syd for grænsen på grund af Tysklands

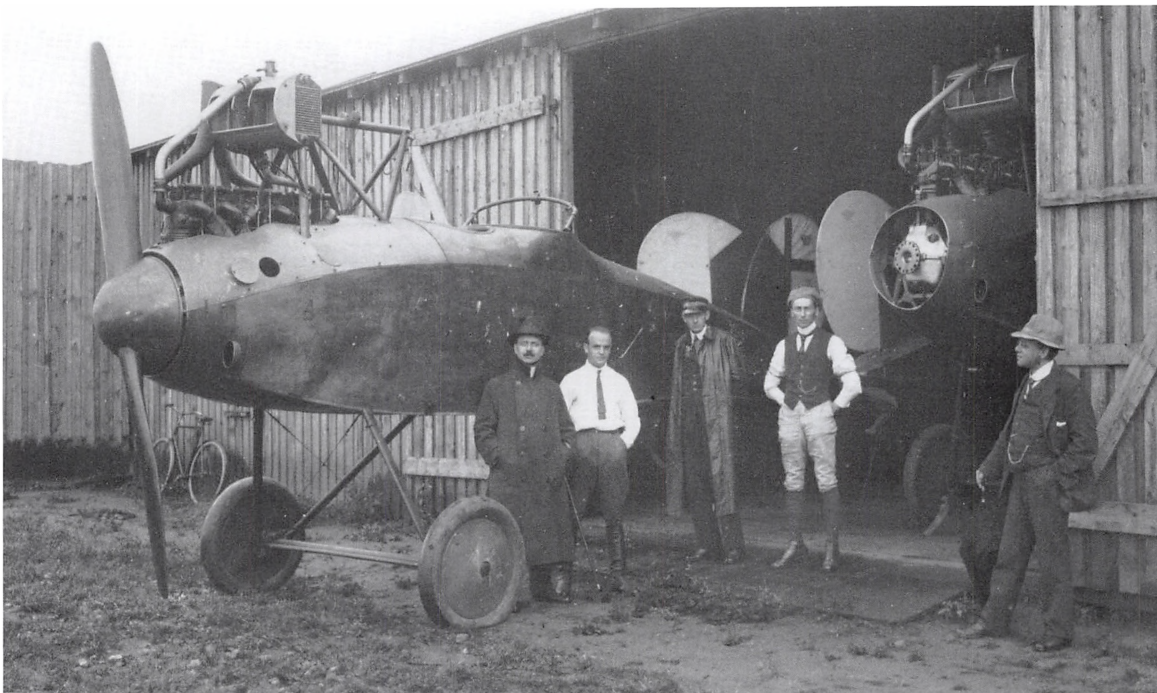
Danmarksgade 41, ca. 1910. Opført af tømrermester Mølleskov, som havde gået på valsen.

omstilling til krigsøkonomi. Den arbejdskraft, som producerede fødevarer, blev sendt til fronterne. Selv om konerne og børnene sled i det, kunne det mærkes, at mændene var væk.

Tyske rekognosceringsfly og Zeppelinere dukkede af og til op ved grænsen, hvor gendarmerne og sikringsstyrken skulle forsøge at håndhæve dansk suverænitet. Det kunne ifølge instruksen føre til groteske situationer, som når et tysk fly nærmede sig, skulle dragonerne trække sablen og vinke afværgende mod syd. Man vovede ikke at skyde varsels-skud. De nævnte dragoner var indkvarteret på gæstgivergården, og det gav anledning til, at gæstgivergårdens stald i folkemunde kom til at hedde "Dragonstalden".

Mod slutningen af krigen kom pludselig et større antal tyske flyvemaskiner med jernbanen. Tyskerne havde indset, at de ville tabe og ville bringe flyene uden for englænder-

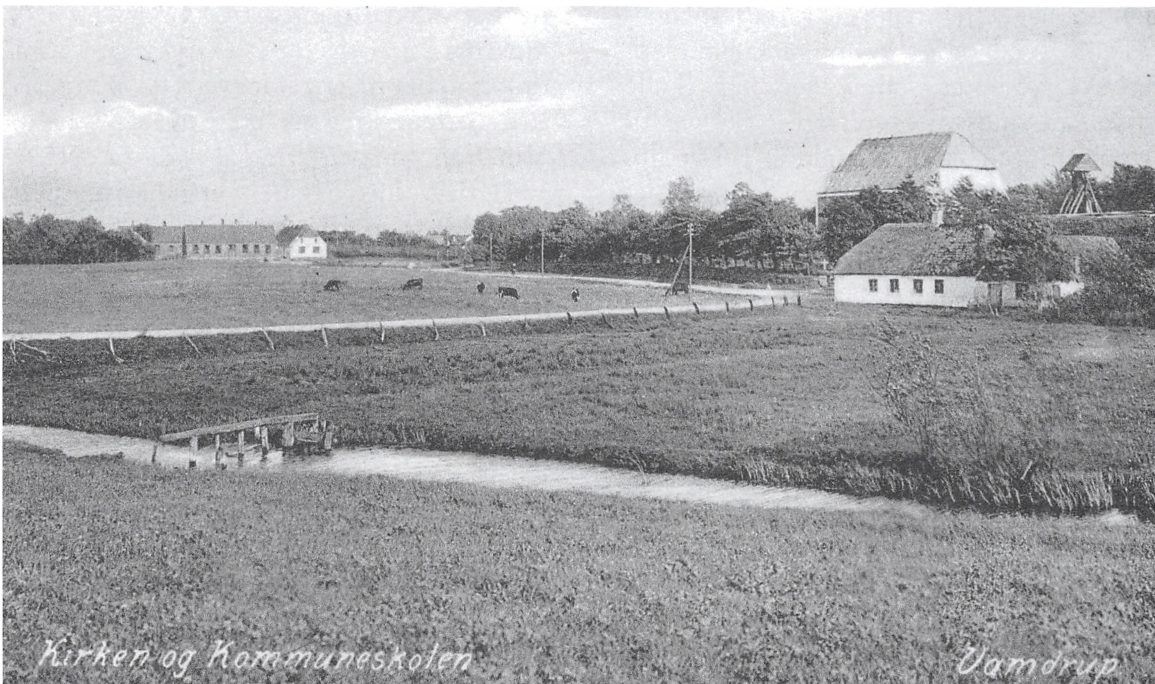
Tyske jagermaskiner uden for en midlertidig hangar i Vamdrup 1919.

nes rækkevidde. Snedkermester Buchwald i Nørregade fik til opgave at bygge transportkasser til flyene, som stod opstillet, hvor vejene Buen og Grønningen ligger i dag. Flyene var blevet solgt til Tyrkiet, og handelen var så langt fremme, at der lå et skib i Fredericia, som skulle sejle fly, piloter og flymekanikere til en havn i Tyrkiet. Få dage før afsejlingen ankom en formentlig engelsk agent med toget syd fra. Han opholdt sig kun få timer i Vamdrup, og da han var rejst, brændte alle flyene. Denne sag blev vist aldrig opklaret, men var naturligvis genstand for en del snak i byen.

Mod slutningen af krigen og i perioden indtil Sønderjyllands genforening med Dan-

mark steg antallet af smuglerier, ligesom sønderjyder i stort tal begav sig på indkøb i de grænsebutikker, som til formålet var indrettet i telte og barakker langs grænsen.

Dagene omkring afstemningen om Slesvigs tilhørsforhold udløste hektisk aktivitet på grænsestationen. Den 8. marts 1920 kl. 5.45 afgik første særtog fra Vamdrup til afstemningen om 1. zone med næsten 600 mennesker. Søndag den 14. marts andre 600 til afstemningen om 2. zone. Desuden holdt der i en periode et dansk ambulance- og hjælpetog under damp til eventuel hjælp i Sønderjylland, hvis der skulle opstå behov for det. Tyskernes jernbanemateriel og skinnet var i en elendig forfatning.

Vester Vamdrup Skole, ca. 1905.

Efter afstemningen skulle genforeningen forberedes. I perioden fra 21. april til omkring 30. maj havde statsbanernes til formålet nedsatte generalstab hovedkvarter på Vamdrup station. Men allerede 5. maj var der afgået et særtog med gendarmerne til Padborg. En god del af de danske pengesedler og mønter, som i zone 1 skulle erstatte de tyske penge, passerede også Vamdrup i tog. De kom fra Nationalbankens filial i Kolding. Det forlyder ikke, om der var ekstra politibevogtning i forbindelse med forsendelsen. Den 10. juli overnattede den svagelige enkedronning Louise mellem kl. 2.15 og 5.55 i sin salonvogn på baneterrænet.

Den 21. marts 1920 indviedes Vamdrup

kirkes tårn, som var blevet bygget i forbindelse med en gennemgående restaurering, fordi kirkegangen var så betydelig, at det ofte kneb med plads til menigheden.

I Vamdrup var man glade for afstemningsresultatet, og at sønderjyderne atter vendte hjem til Kongeriget, men glæden gav også anledning til panderynken hos de mennesker, som straks kunne se, at Genforeningen kunne få konsekvenser for bysamfundet Vamdrup, hvor omkring 250 familier – måske i retning af 1500 mennesker – ville skulle flytte sydpå til den nye grænse. Et udvalg blev nedsat til at udøve lobbyarbejde over for Folketingets medlemmer. Udvalget arbejdede blandt andet for, at de store embeds-

mandsboliger i Jernbaneallé – nu Jernbane-gade nr. 1, 3, 5 og 7 – kunne rumme de søn-derjyske patienter, som forventeligt skulle flyttes fra sindssygehospitalet i Slesvig til Danmark. Tanken vandt aldrig gehør hos politikerne, som i stedet valgte at oprette et sindssygehospital i Vester Vedsted.

Husene i Vamdrup blev billige. De kunne ofte overtages for restgælden. Omsætningen i byens butikker faldt, håndværkernes ind-tjening faldt. Byen gik ind i en svær periode rent økonomisk. Hertil kom den store ar-bejdsløshed i hele Danmark i 1930'erne. Det gav selvfølgelig lidt offentlige anlægsarbej-der, f.eks. Søndergades forlængelse til Ba-strup. Byens tre møbelfabrikker Chr. Chris-tensens Møbelfabrik, Vamdrup Stolefabrik og Vamdrup Stolebensfabrik var næsten ene om at beskæftige arbejdere.

FJERKRÆSLAGTERIET GIVER VÆKST

Men byen ville ikke give op. Med en køb-mand i spidsen begyndte man at tegne med-lemmer til Sydjysk Andels Fjerkræslagteri, som havde påbegyndt en virksomhed med slagting af fjerkræ i Haderslev, men som nu stod over for en stor udvidelse. Det var godt at have mange medlemmer med på den afgø-rende generalforsamling, som skulle tage stilling til placeringen af et nyt stort slagteri. Mange af de tegnede medlemmer leverede vel i omegnen af 10 høns om året, men én stemme havde de alle. På den dramatiske generalforsamling – Christiansfeld og Ha-derslev ville også gerne have slagteriet – lyk-kedes det Vamdrupperne at vinde afstem-ningen om slagteriets placering til Vamdrups fordel. Fjerkræslagteriet gav mange arbejds-

pladser – ikke mindst til kvinder, så i de omkring 35 år slagteriet eksisterede i Vam-drup, var det til gavn for byens økonomi.

2. Verdenskrig gik ikke upåagtet hen i Vamdrup. Indkvartering af tyske tropper og tyske flygtninge gav bl.a. nogle forstyrrelser på skolen, som måtte forlægge undervisnin-gen til andre lokaler i byen. Som alle andre danskere led Vamdrups indbyggere under knapheden på varer og den deraf følgende rationering.

Marshall-hjælpen efter krigen gav mulig-hed for fornyelse af bl.a. slagteriets maskiner, og slagteriet udviklede sig til at blive Dan-marks næststørste fjerkræslagteri i tæt kamp med slagterierne i Svendborg og Ringsted. Der blev også investeret penge i landbrugets mekanisering i de år. Traktorer og senere mejetærskere m.m. frigav meget arbejdskraft på landet. Derfor var det fint, at den spiren-de industri kunne aftage den overflødiggjor-te arbejdskraft.

Udviklingen i køle- og frysebranchen samt behovet for inventar i aluminium medførte, at Mejeriernes Maskinfabrik i Kolding og Brødrene Gram i Vojens investerede i et jernstøberi "Kongeå" i 1956.

INDUSTRI I VAMDRUP FRA O. 1960

Den nyeste og nok stærkeste udvikling i byens økonomi begyndte lige omkring 1960. Vamdrup Sogneråd ansatte en ung, dyna-misk kommuneingeniør, Ivan L. Jæger, som kom fra en stilling i Kolding. Han og sogne-rådsformanden og sognerådet havde heldig-vis modet til at kaste sig ud i udviklingen af den nødvendige infrastruktur. "Industrivej" blev anlagt, og arealerne omkring denne

Sydjysk Andels Fjerkræslagteri, ca. 1976.

blev sat til salg. Nogle håndværksvirksomheder og en af møbelfabrikkerne flyttede ud på det nye areal. I 1965-66 byggede mineraluldsfabrikken "Rockwool" et fabriksanlæg, hvor man kunne beskæftige flere hundrede medarbejdere. Schou's farve og lakfabrik udnyttede også de gode konjunkturer i Danmark. Man udnyttede den stærkt stigende efterspørgsel efter farver til industrien. Schous Isenkram engros byggede ligeledes en stor virksomhed på Industrivej. Det store og mere eller mindre industrialiserede bolig-

byggeri i 1960erne gav marked for en betonelementfabrik, og sådan kunne man blive ved.

Miljøet var ikke på mode på den tid. Industriens vækst og flere af de nye industrivirksomheder samt byens beboere måtte nu finde ud af en måde at leve med hinanden på. Det stillede bl.a. krav til indsigt hos de relevante myndigheder. Denne indsigt krævede flere kompetente medarbejdere i administrationen på rådhuset til at forhandle med de kompetente mennesker i virksomheder-

ne. Det var bestemt en udfordring for byrådet at leve op til de krav.

KULTUR OG FRITID

Efterhånden som overenskomster sikrede de ansatte mere fritid i form af en kortere arbejdsdag, steg behovet for en idrætshal. Tidligere havde idrætslivet holdt til på stadion i bymidten, men i 1967 tog en arbejdsgruppe initiativet til indsamling til og bygning af en idrætshal. Tankerne blev velvilligt modtaget af befolkningen, der bakkede op om ideen. Mange frivillige arbejdstimer blev lagt i arbejdet med at få hallen op at stå, og den kunne indvies i 1968. Træningsbaner til boldspil og idræt blev anlagt ved siden af Vamdruphallen.

Senere er behovet for idrætshaller steget, således at der i 2006 eksisterer en svømmehal ved siden af Vamdruphallen og en idrætshal ved Kongeåskolen. Senere på året 2006 indvies en udvidelse af Vamdruphallen, nemlig "Arena Syd", som også skal fungere som kulturcenter, hvor der også kan afholdes større messer og udstillinger.

Biblioteket havde i mange år til huse i en nedlagt biograf bag "Pusterummet" i Vestergade. Bibliotekarbetjeningen bestod af skiftende lærere, som varetog embedet som fritidsjob. Efter flytningen af Vamdrup Rådhus fra Torvet, flyttede biblioteket 1981 ind i det tidligere rådhus, og der blev ansat en uddannet bibliotekar.

Vamdrups første biograf lå som nævnt i en bygning bag "Pusterummet" i Vestergade, men blev omkring 1946 flyttet til et nedlagt slagtehus på Kinovej, hvor biografen blev

drevet som en virksomhed. Det svigtende biografbesøg og ejerens udsigt til pensionering førte til, at biografen blev lukket i 1981. Senere har en del frivillige dannet en kino-gruppe, som har sikret biografens fortsatte eksistens.

Efter indvielsen af Kongeåskolen blev den hidtidige Øster Vamdrup skoles lokaler ledige. Historisk Topografisk Selskab for Vamdruppegnen fik selve skolefløjen stillet til rådighed til museum og lokalhistorisk arkiv. Efter en udstilling om den gamle Kongeågrænse fik museet navnet "Kongeåmuseet". Museet fik efter nogle års forløb behov for mere plads og bestyrelsens øjne faldt på den tidligere stationsforstanderbolig fra 1899 i Jernbanegade. Vamdrup byråd vedtog i 1984 at sælge bygningen til foreningen, der nyindrettede museet, der blev indviet i 1987 af amtsborgmestrene fra Ribe, Vejle og Sønderjyllands amter samt den lokale borgmester.

BOLIGBYGGERI

Den overvejende del af Vamdrups befolkning bor i parcelhuse, men disse har i tidens løb måttet suppleres af etagebyggeri. De første etageboliger byggedes i 1940erne i Søndergade af Vamdrup Boligselskab. Senere har Ribe Amts Boligselskab bygget rækkehuse og lejligheder ved Buen og Grønningsen, mens Vamdrup Boligselskab har bygget Grønsvang og Aabakken samt huse i Vestergade. Det er ikke uinteressant at gå en tur i de forskellige parcelhuskvarterer og studere udviklingen op gennem tiden. Ikke mindst størrelsen på husene afspejler den tids konjunkturer, hvor byggeriet fandt sted.